

Др Борис Беговић*

Dani Rodrik, *Economics Rules: Why Economics Works, When It Fails and How to Tell the Difference*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 253.

Каква је то економија наука? Да ли она производи универзалне истине? Да ли је и зашто супериорна у односу на (остале) друштвене науке? Шта су данас производи економске науке? Како економисти комуницирају између себе, а како с људима из других струка? Да ли одбојност многих према економској науци и њеним налазима произлази из неразумевања, из великог шума при комуницирању? Да ли, макар у том погледу, постоји процеп између економиста и оних који то нису?

Када се одговарања на ова питања прихвати Дени Родрик, онда то свакако завређује пажњу и подиже очекивања читалаца. Већ на самом почетку књиге њен аутор, узимајући наведени процеп за неупитну чињеницу, исказује свој циљ – његово премошћавање, па је стога књига намењена и економистима и онима који то нису. Како би се избегао неспоразум, аутор већ у уводном поглављу дефинише економску науку и то на основу методологије коју она примењује, а не на основу области која је предмет њене научне анализе. Другим речима, у духу Бекерове традиције, прихвата да економска наука залази у „забран“ других друштвених наука и нуди своја, често алтернативна објашњења различитих друштвених феномена.

Своју анализу Родрик започиње наводећи три случаја у којима су економисти, својом тачном анализом и на њој заснованим препорукама, омогућили три добра институционална решења, односно три економске политике којима је знатно унапређено друштво благостање: систем међународних (бретонвудских) финансијских институција, који је, по мишљењу аутора, омогућио дотад незабележен привредни раст развијених земаља, Викријеве цене при вршном

---

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, begovic@ius.bg.ac.rs

оптерећењу,¹ као и систем условних новчаних давања сиромашнима. Када су економисти у праву, целом свету је боље, сматра аутор. А шта се дешава када нису у праву? И због чега се то догађа?

Тражећи одговор, аутор указује на то да економску науку не представља један, већ читав скуп различитих модела, сваки од њих прикладан у специфичном контексту, односно важи за различите услове, наравно с различитим резултатима. Не постоји универзалан модел, сматра аутор, и највеће грешке економске науке произлазе из тога што се бира погрешан модел. Као пример погрешно изабраног модела Родрик наводи хипотезу о ефикасности финансијског тржишта, према којој је цена финансијских инструмената на тржишту ефикасна, будући да она представља синтезу свих информација расположивих учесницима на том тржишту. Какве су последице налаза тог модела? Аутор сматра да је прихватање овог модела, односно његовог налаза, довело до смањење регулације финансијских тржишта, а таква регулација довела је, по његовом мишљењу, до велике финансијске кризе из 2008. године. Прилично натегнута узрочно-последична веза, тим пре што се не залази у анализу због чега хипотеза о ефикасном тржишту не одговара условима на финансијским тржиштима у САД или било којој другој земљи.

Родрик, међутим, у потпуности одбацује критику економских модела као нереалистичних, односно примедбе које често долазе од оних који нису економисти да модели економске науке, услед нереалистичних полазних претпоставки, представљају поједностављење стварности. Наравно да представљају, управо им је то сврха, то им даје њихову аналитичку снагу и омогућава усредсређивање на кључне узрочно-последичне везе и њихове механизме. Поједностављивање је врлина модела, оно омогућава спознају стварности, уместо њеног пуког описивања. Тражећи аргументе који су пријемчиви за оне који нису економисти, Родрик се позива на Борхесову кратку причу *Прецизност науке*, причу о картографима неког митског царства који су желели да у своје карте унесу све више детаља, што је довело до карте у размери 1:1, коју морепловци никако нису могли да употребе за навигацију. Без поједностављивања, без занемаривања детаља, без модела, овог пута економске науке, не може се пловити у савременом свету.

Универзалност економских модела зависи од његових претпоставки. Да ли увођење минималних надница доводи до (повећања) незапослености? Аутор одбија да одговори на то питање – економска наука нема универзалан одговор, сматра, све зависи од тога каква је структура тражње на тржишту радне снаге. Уколико на тржишту радне снаге постоји монопсон, уколико постоји само један послода-

---

¹ Вилијам Викри (*William Vickrey*), добитник Нобелове награде за економију 1996. године.

вац, онда ће увећање наднице умањити незапосленост. Исто тако, наводи Родрик, одређивање максималне цене цигарета или закупнине станова не доводи до умањења већ до увећања понуде, уколико на тржишту цигарета постоји монопол или уколико постоји само један станодавац. Дакле, не мора у свакој ситуацији ограничење цене да доведе до пада понуде. Битна је тзв. критична претпоставка, од ње све зависи. Оно што Родрик не наводи јесте да је моносон на тржишту радне снаге веома редак, углавном представља локалну појаву. Нити наводи да се на монополе који постоје на тржишту добара и услуга примењује економска регулација, тако да су његови примери из књиге тачни, али ирелевантни. Универзалност налаза економске науке није апсолутна, наравно да се могу пронаћи макар хипотетички случајеви који су изузеци, него је везана за доминантне случајеве, за највећи, мада не и максималан могући број исхода. Аутор је у праву када економске моделе пореди с баснама, стилизацију представљају претпоставке, налази су јаке поуке, а онда све нестаје његовом тврђом да увек постоје изузеци и да нема универзалне истине.

Родрик одбацује и критику у погледу (претеране) математизације, тј. формализације економских модела, тврдећи да она омогућава да се кристално јасно разуме шта је налаз модела, чиме омогућава да не расправља на тему шта је писац хтео да каже и шта је заправо рекао. Стога, данас, за разлику од налаза Маркса, Кејнза или Шумпетера, не расправљамо о томе шта су налази модела, него расправљамо о томе да ли се с тим налазима слажемо, како се могу емпиријски тестирати и какве су њихове последице. Ипак, математика није сама себи циљ, она је само средство да се налази јасно изложе. За савремену економску науку су најзначајнији нови увиди у погледу релевантних тема, попут привредног раста, сиромаштва, јавних финансија, финансијских криза и сличних тема, а најзначајнији економисти су они који су понудили нове увиде у тим областима, који су омогућили да боље разумемо стварност, а не најспособнији математичари и њихова најпрефињенија решења.

Предност моделског приступа лежи и у томе што, сматра аутор, разјашњавају логику теоријске хипотезе која из њих произлази, што омогућавају експанзију акумулираног знања, омогућавају и поспешују, готово призивају њихову емпиријску верификацију и успостављају професионалне стандарде због којих се не поставља питање ко је направио неки модел, него каква је његова методологија и који су његови резултати. Као пример јасне логике, Родрик наводи Самјуелсонов² одговор на Уламов³ изазов да му наведе било

² Пол Самјуелсон (*Paul Samuelson*), добитник Нобелове награде за економију 1970. године.

³ Станислав Улам (*Stanislaw Ulam*), математичар који је развио модел (Телер-Уламов механизам) на коме је заснована (америчка) хидрогенска бомба.

коју тврдњу у области друштвених наука која је истовремено тачна и контраинтуитивна: теорема о компаративним предностима, један од првих модела економске науке – земља која у производњи одређеног производа има компаративну предност извозиће тај производ у земљу која у његовој производњи има апсолутну предност. Стандардна интуиција ту једноставно не би помогла, нити би то могла у свим оним случајевима у којима треба сагледавати ефекте на нивоу привреде у целини (општа равнотежа), а не на нивоу појединачног тржишта (парцијална равнотежа), још мање у условима тзв. другог најбољег решења, оног у којем нису испуњени услови првог најбољег решења. Надаље, модели омогућавају економистима да превазиђу стање у којем се долази до ситуација да се нечији исказани став, нечије размишљање чак није ни погрешно – није досегло такав резултат – будући да се не може сагледати логика која је до тог става довела. Економска наука, пише Родрик, није ништа друго до дисциплинована интуиције. Чак и да је то тако, акценат свакако треба да буде на дисциплиновању, а из онога што је Родрик написао произлази да је та дисциплина – гвоздена.

Економска наука, сматра Родрик, не напредује тако што старе моделе замењује новима, већ тако што се шири, производи нове моделе и објашњава нове феномене. Напредује хоризонтално уместо вертикално. Шире се области којима се економија бави, уносе се нове претпоставке, феномени који су предмет истраживања посматрају се на нови начин. Нови модели добију се надограђивањем старих или њиховим померањем на нова поља која треба да се објасне. Акумулација знања, па тиме и напредак економске науке, сматра Родрик, није вертикална, већ хоризонтална. Занимљива теза.

Наравно, уколико не постоји универзалан модел, треба изабрати између модела, па је потребно дефинисати процедуру тог избора. Родрик сматра да се поставља питање верификације критичних претпоставки модела, верификације механизма и верификације директних и индиректних резултата. Очигледно, аутор моделе посматра као средство за вођење различитих економских политика, средство избора између различитих опција, а не као аналитичко средство за спознају стварности – то су модели дијагностике у одређеној ситуацији, на пример, због чега је ниска стопа раста одређене привреде. Да се ради о моделима за вођење економских политика јасно се види када аутор инсистира на анализи нежељених последица, анализи ефеката до којих доводи или може да доведе одређено институционално решење, односно економска политика. На пример, на налазу да повећани степен регулације великих предузећа (велики регулаторни захтеви који се стављају пред њих) доводи до тога да предузећа не желе да расту – одређена економска политика условљава њихово

прилагођавање и тиме доводи до исхода који не одговара жељеном. Изузетно користан налаз, многи га често заборављају, али треба рећи да дијагностика сама по себи није економска наука. Она је предуслов лечења, заснована је на науци, али сама по себи није наука, већ струка. Најслабији део књиге.

Да ли је теорија само друго име за модел? Теорија има призив амбициозности, пише Родрик. Она, по његовом мишљењу, треба да буде грађевинарска скела којом ће се прићи свему оном што се дешава у стварном свету. Савремена економска наука је, пре свега, емпиријска дисциплина, па се метафора скеле свакако може прихватити. Који је најважнији елемент те скеле? Свакако, сматра Родрик, теорија вредности, па тиме и цена, и теорија расподеле. У овом случају, међутим, нема хоризонталног, већ долази до вертикалног напретка. Све теорије вредности које су настале пре маргиналистичке револуције, пре успостављања и кодификације неокласичне економске теорије, данас једноставно не важе. На пример, радна теорија вредности, она којом су марксистички економисти деценијама покушавали да објасне порекло вредности и која је потребан услов за њихову теорију експлоатације, једноставно је теорија коју је још одавно одбацила економска наука. То што се она, из идеолошких разлога, деценијама, у статусу катехизиса, учила на економским факултетима социјалистичких земаља (на те мучне часове ишао је и аутор овог приказа), друга је ствар. Ипак, дакле, постоји и вертикално напредовање. Да ли је неокласична теорија вредности и расподеле универзална, да ли увек важи? Родрик и ту покушава да искаже свој скептицизам према универзалности економске науке. Своју скепсу према универзалности теорије он исказује тако што наводи да у стварности 80 до 90 одсто варијабилитета надница може да се објасни варијабилитетом граничне продуктивности радне снаге (објашњење неокласичне економске теорије). Дакле, није 100 одсто. То никако није доказ да се не ради о универзалности, будући да се онај мали део варијабилитета који се не може објаснити теоријом, може објаснити и грешкама у мерењу и дејству фактора који нису обухваћени економетријским моделом.

Из налаза да у економији нема универзалних истина, па стога економија није наука, следи да увек крећемо од нуле – све је могуће и све је допуштено. То Родрик није написао, али је то импликација његове тезе – својим инсистирањем на непостојању универзалности, својим инсистирањем на егзотичним примерима услова при којима неки налази економске науке не важе, он је управо, таквом релативизацијом, пружио онима који нису економисти интелектуалну муницију за овакве тврдње.

Родрик објашњава да се економисти појављују више у јавности него научници из осталих друштвених наука. Бар је то тако у САД, па је стога прионуо на посао истраживања онога што се назива психологија и социологија економиста. Економисти, сматра Родрик, имају веома чврста убеђења или су спремни да пређу преко могућих негативних последица решења које они заступају. Бар је то тако у САД. Економисти далеко више заступају тржишна решења. Бар је то тако у САД. То чине због тога што верују у тржиште и због тога што сматрају, с правом, да о функционисању тржишта знају више од других, бар је тако у САД. И због тога зато што се економисти понашају као еснаф, пре свега због тога што деле истоветну методологију и што према другима, онима који то нису, заузимају заједнички, често ниподаштавајући став, будући да аутсајдери нису методолошки оспособљени да прате расправу – не разумеју модел.

Коначно, Родрик износи уобичајене критике које јавност има према економистима и према, по његовом мишљењу, узвишеном статусу које економска наука има међу друштвеним наукама. Углавном одбија ту критику, многи би му замерили да се понаша као део еснафа, да би на крају, изнео сугестију да економисти када предвиђају треба увек да се ограђују, да предвиђају у кондиционалу. Две су наведене критике занимљиве. Једна је да су економисти вредносно опредељени (ефикасност као једини критеријум), а други је да економисти не допуштају плурализам, да немају разумевања за ставове других, оних који нису економисти. Родрик и једну и другу критику одбацује, имајући, међутим, разумевања за оне који је износе. Многе његове колеге не би биле толико милосрдне.

Кад смо већ код универзалности, многи наведени налази о улози економиста у јавној расправи нису универзални, већ важе за ситуацију у САД. Овде више није реч о економској науци, већ је реч о месту које та наука и њени посленици имају у јавном животу. Мало који од тих налаза може да се примени на данашњу Србију. Јер то што неко има диплому неког од домаћих економских факултета не значи неминовно да је економиста.

Занимљива књига. Чак и за економисте!